

ROBERT ZAPART

ZNACZENIE POLSKIEJ DIASPORY DLA BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

WSTĘP

Ewolucja pojęcia „bezpieczeństwo narodowe”, a głównie jego poszerzanie, oznacza także, że podobny proces dotyka powiązanego z nim bezpieczeństwa kulturowego, co prowadzi w następstwie do problemów z jego definowaniem¹. Utrudniają go dodatkowo kwestie świadomości, wiedzy, kompetencji i motywacji odpowiedzialnych za nie w państwie podmiotów². Nie pomagają również w próbach jego określenia postępująca wirtualizacja kultury³. W przestrzeni sporów i problemów interpretacyjnych dostrzega się jednakże pewną zbieżność stanowisk, która ogniskuje się wokół stwierdzenia, że bezpieczeństwo kulturowe pozostaje jedną z gwarancji niepodległości państwa na poziomie strategicznym, aczkolwiek szeroko pojęta kultura nie mieści się zasadniczo w jego „twardych” parametrach⁴. Nierozzerwalnie z przywołanym pojęciem jest związany proces ochrony narodowej tożsamości przed nieautoryzowanymi i zagrażającymi jej wpływami, który stanowi pewien kompromis pomiędzy starym porządkiem a wymuszaną nieustannie

Dr ROBERT ZAPART – Uniwersytet Rzeszowski, Zakład Bezpieczeństwa Narodowego i Wewnętrznego; e-mail: rzapart@ur.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3590-1189>.

¹ J. RAK, *Postawy wobec bezpieczeństwa kulturowego w polskim dyskursie sejmowym 2004-2011*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 2011, s. 33-46.

² K. SKURJAT, J. ŚWINIARSKI, M. MARCINKOWSKI, *Bezpieczeństwo kulturowe. Poszukiwanie nowego paradygmatu*, Wrocław: Akademia Wojsk Lądowych 2018, s. 79.

³ S. JASKUŁA, *Bezpieczeństwo kulturowe w świecie hybrydalnym*, [w:] *Granice tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Perspektywa materialna i formalna*, red. T. Kośmider, W. Kitler, Warszawa: Difin 2017, s. 210-217.

⁴ M. SULEK, *Prognozowanie i symulacja międzynarodowa*, Warszawa: Scholar 2010, s. 110-151; A. BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA, *Mocarstwowość w teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2009, s. 98-99.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

przez rzeczywistość zmianą społeczną. Znalezienie odpowiedniego balansu pomiędzy nimi jest poważnym wyzwaniem dla każdego państwa budującego na własnej przeszłości wzorce pożądaných zachowań obywatelskich. Bazuje na powyższych uwarunkowaniach także Polska, wykorzystując w różnym zakresie materialny i duchowy dorobek wcześniejszych pokoleń w narracji kierowanej do tych współczesnych na temat ich zobowiązań związanych z budowaniem bezpieczeństwa narodowej wspólnoty. Czasami akcentuje się, że może być on źródłem *soft power* naszego państwa w relacjach z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych⁵.

Nieco na obrzeżach tych procesów, ale z pewnością nie poza nimi, znajduje się wielomilionowa polska diaspora, której zakres wkładu w narodowe dziedzictwo i tożsamość, a tym samym w bezpieczeństwo kulturowe kraju z perspektywy występujących współcześnie wyzwań i zagrożeń, będzie przedmiotem poniższych dociekań naukowych. Rodzi to w następstwie podstawowe pytania badawcze o metodologię wyselekcjonowania tegoż użytecznego dorobku oraz potencjalny zakres jego obecnego wpływu na system narodowego bezpieczeństwa. Towarzyszyć tym rozważaniom będzie teza o możliwości jego częściowego wykorzystania w edukacji młodego pokolenia przy kształtowaniu jego tożsamości narodowej i bazującej na niej świadomości obywatelskich zobowiązań wobec przyszłości wspólnoty.

Wiodącymi dla niniejszych rozważań naukowych będzie analiza dokumentów źródłowych oraz metody, opisowa i porównawcza, pozwalające na szersze nakreślenie poruszanej problematyki pod kątem obrony przywołanej tezy. Literatura przedmiotu ogniskuje się wokół dorobku nauk społecznych, głównie nauk o bezpieczeństwie, a także, w uzupełniającym zakresie, nauk humanistycznych.

MIEJSCE BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Określenie „bezpieczeństwo kulturowe” jest stosunkowo młode, bowiem wywodzi się z dyskursu prowadzonego przez naukowców w drugiej połowie XX wieku. Zbiorową próbę jego zdefiniowania podjęli uczestnicy międzyna-

⁵ M. ZNOJEK, *Kultura jako źródło soft power państwa*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” / Uniwersytet Szczeciński 2018, nr 53(2), s. 101-115; K. ŚWIERSZCZ, *Potencjał kulturowy i społeczny*, [w:] *Potencjał obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, red. K. Stańczyk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2019, s. 542-546.

rodowej konferencji w Berlinie „Global Governance for Cultural Security II: Migration, Identity, and Cultural Negotiation” (1999), którzy wiązali je z bezpieczeństwem ludzkim składającym się z bezpieczeństwa jednostek oraz poczucia zbiorowej tożsamości⁶. Środowisko polskich badaczy nie pozostawało w tyle i zaproponowało własne definicje w tym obszarze dociekań. Jan Czaja określa bezpieczeństwo kulturowe jako „zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w warunkach otwarcia na świat, umożliwiającą rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością”⁷. Grażyna Michałowska pisze o „warunkach, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem równowagi niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia”⁸. Tadeusz Jemioło sygnalizuje, że to zdolność państwa do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur⁹. Andrzej Dawidczyk i Jacek Czaputowicz wspominają o konieczności zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałaniu zagrożeniom dla kultury (w związku z napływem obcych wartości z innych kręgów kulturowych), religii, języka. Ten pierwszy dodaje, że bezpieczeństwo kulturowe (podobnie kilka innych) staje się współcześnie żywotną kategorią narodowego interesu i jako takie domaga się swojego zaspokojenia¹⁰. Krzysztof Drabik odnotowuje, że to zbiór postulatów redukujących zagrożenia konfrontacyjne pomiędzy grupami kulturowymi, ale także chroniących dorobek materialny i niematerialny (symboliczny, duchowy) każdej z tych grup, zastrzegając przy tym, że ich relacje nie są nastawione na konflikt lub antagonizmy, lecz bardziej na kreację nowych horyzontów i kierunków myślenia o własnej tożsamości kulturowej w perspektywie obserwowanych w otoczeniu dynamicznych zmian¹¹. Mariusz

⁶ <https://toda.org/events/archive/1999/hugg-berlin-global-governance-for-cultural-security-ii-migration-identity-and-cultural-negotiation-conference.html> [dostęp: 10.07.2024].

⁷ J. CZAJA, *Bezpieczeństwo kulturowe. Zarys problematyki*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne 2004, s. 32.

⁸ G. MICHAŁOWSKA, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa: Scholar 1997, s. 132.

⁹ J. CZAJA, *Bezpieczeństwo kulturowe*, s. 31.

¹⁰ Tamże; A. DAWIDCZYK, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2001, s. 18.

¹¹ K. DRABIK, *Bezpieczeństwo personalne i strukturalne*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2013, s. 198.

Kubiak, uzupełniając powyższe określenia, podkreśla związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy stanem bezpieczeństwa kulturowego a poziomem i jakością obronności państwa¹². Waldemar Kitler zaznacza, iż budowanie bezpieczeństwa kulturowego, to proces obejmujący różnorodne działania (środki) w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których celem jest utrwalenie i pielęgnowanie wartości decydujących o tożsamości narodowej oraz czerpanie z doświadczeń i osiągnięć innych narodów, a jednocześnie przeciwdziałanie obcym wpływom, osłabiającym spójność wewnętrzną¹³. Do tych stanowisk dołącza Andrzej Urbanek, pisząc o sztuce zachowania równowagi w przywoływanej powyżej sekwencji nawet pod wpływem etnocentrycznych czynników, przekładających się w konsekwencji na nacjonalizm i wrogość wobec innych¹⁴. Pozostali naukowcy, bazując na powyższych określeniach, zauważają dodatkowo, że współcześnie adekwatniejsze staje się postrzeganie bezpieczeństwa kulturowego poprzez pryzmat uczestników pozapaństwowych, a więc społeczeństw wyróżnianych ze względu na cechy dłań charakterystyczne (np. język, religia), w co niejako wpisują polską diasporę¹⁵. Pozostałe definicje bezpieczeństwa kulturowego zasadniczo nie wybiegają poza wskazany kanon, wiążąc je również z ochroną wartości składających się na pojęcie dziedzictwa narodowego. Następstwem zgodności przywołanych stanowisk jest konieczność objęcia szczególną troską materialnych i niematerialnych wytworów kultury, stanowiących pochodną działalności człowieka identyfikującego się z wyodrębnioną określonymi parametrami zbiorowością¹⁶.

¹² M. KUBIAK, *Kulturowe uwarunkowania obronności państwa*, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2012, s. 55.

¹³ W. KITLER, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2011, s. 53.

¹⁴ A. URBANEK, *Współczesny człowiek w przestrzeni bezpieczeństwa. W poszukiwaniu teoretyczności bezpieczeństwa personalnego*, Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej 2015, s. 327-328.

¹⁵ J. GIERSEWSKI, K. DRABIK, A. PIECZYWOK, *Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych*, Warszawa: Difin 2020, s. 106.

¹⁶ A. WŁODKOWSKA, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR 2009, s. 160-163; W. LIS, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Leksykon bezpieczeństwa – wybrane pojęcia*, red. K. Dziubińska-Wójcik, R. Niedźwiedzki, W. Saletra, A. Zagórska, Kielce: Wydawnictwo UJK 2016, s. 51-52; P. MAZUR, K. PABIS-CISOWSKA, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Encyklopedia bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, S. Wasiuta, t. 1, A-C, Kraków: Libron 2021, s. 356-360.

BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE RP – PODSTAWY,
KATALOG WYZWAŃ, ZAGROŻEŃ I FORM ELIMINACJI

Ochrona własnego dziedzictwa kulturowego jest zagwarantowana w prawie międzynarodowym oraz prawach wewnętrznych poszczególnych państw. W polskim ustawodawstwie znajduje ona odzwierciedlenie w zapisach Konstytucji RP, a z perspektywy bezpieczeństwa państwa – w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego. W tej pierwszej już w preambule wskazując na troskę o byt i przyszłość Ojczyzny, dziękuje się poprzednim pokoleniom „za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami”, a także „za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach”¹⁷. Uwzględnia jednocześnie dorobek mieszkańców naszego kraju oraz połączonych „więzami wspólnoty” rodaków rozsianych po całym świecie¹⁸. W jednym z pierwszych artykułów ustawy zasadniczej (Art. 5) przywołuje się obowiązek ochrony narodowego dziedzictwa, związany jednocześnie ze strzeżeniem niepodległości państwa oraz nienaruszalności jego terytorium, zapewnieniem wolności i praw człowieka i obywatela, ochroną środowiska i zasadą zrównoważonego rozwoju¹⁹. W kolejnym określa się obowiązek władz Rzeczypospolitej Polskiej do stwarzania warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju, także pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym²⁰. Kwestie prawne związane z ochroną najbardziej cennionych składowych tego ostatniego regulują odrębne przepisy, by wspomnieć o ustawach: o ochronie dóbr kultury, o języku polskim, o wolności sumienia i wyznania, oraz o muzeach²¹. W ramach poruszanej problematyki warto zwrócić uwagę na ustawę o Karcie Polaka, która nakazuje udzielać pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym²².

¹⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, Art. 5.

²⁰ Tamże, Art. 6.

²¹ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz.U. 1962, Nr 10, poz. 48 z późn. zm.; ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, Dz.U. 1999, Nr 90, poz. 999 z późn. zm.; ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz.U. 1997, Nr 5, poz. 24 z późn. zm.

²² Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka, Dz.U. 2007, Nr 180, poz. 1280 z późn. zm.

Na przywołanej wcześniej Konstytucji RP bazuje Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, w której wskazuje się na wagę tożsamości i dziedzictwa narodowego, a także na umacniające je zadania, takie jak: kształtowanie i rozwijanie postaw patriotycznych, doskonalenie instrumentów i procedur ochrony dziedzictwa kultury na wypadek zagrożenia wojennego i kryzysowego, wykorzystywanie aktywności Polski na arenie międzynarodowej do promocji narodowej kultury, jak również wzmacnianie związków diaspory z krajem oraz zwiększenia jej zaangażowania na jego rzecz w dyplomacji²³.

Uzupełniają dwa powyższe dokumenty akty prawne niższego rzędu odpowiadające profilaktycznie i reakcyjnie na pojawiające się wyzwania i zagrożenia w zakresie bezpieczeństwa kulturowego. Mają one m.in. za zadanie ograniczać szkodliwy społecznie proces pełnego urynkwienia i komercjalizacji kultury, zabezpieczając organizacyjnie i finansowo mechanizmy publicznego oraz niepublicznego wsparcia ochrony dziedzictwa i tożsamości narodowej, jak również inicjować nowe formy pomocy w przypadku pojawienia się nieznanych dotychczas problemów w tym obszarze²⁴.

Katalog występujących zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego jest stosunkowo obszerny i otwarty, stąd trudno go w tym miejscu w większej formie prezentować. Za najbardziej dolegliwe z perspektywy bezpieczeństwa kulturowego Polski uznaje się:

- pogłębiający się kryzys tożsamości narodowej i towarzyszący temu zanik tradycyjnych form podkreślających odrębność;
- spadek poczucia więzi kulturowych;
- erozję tradycyjnych wartości rodzinnych społecznych, etyki, moralności i obyczajów;
- zanikanie szacunku do roli i znaczenia symboli narodowych (hymn, godło, flaga);
- osłabianie i relatywizacja tradycji narodowych (walk, oręża oraz związków z religią);
- kryzys w postrzeganiu autorytetów;
- ograniczenie suwerenności państwa w następstwie rozwoju relacji międzynarodowych;
- internacjonalizację zagrożeń społecznych;
- wzrost zależności i powielanie zachodnich wzorców kulturowych;

²³ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, s. 27-29.

²⁴ *Raport o systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989*, red. J. Purchla, Kraków: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2008, s. 71-72; *The Cultural Heritage Management and Protection in V4 Countries. Report*, Kraków: International Cultural Centre 2021.

- postępującą laicyzację życia publicznego, spychającą obecną od wieków religię na margines czynników wpływających na tożsamość narodową;
- spadające finansowanie kultury i polityki kulturalnej²⁵.

Przeciwdziałanie powyższym zagrożeniom jest nierozdzielnie związane z kształtowaniem poczucia bezpieczeństwa w zakresie przestrzegania kultury bycia i kultury bezpieczeństwa²⁶. Zajmujący się tą problematyką Marian Cieślarczyk dowodzi, że możliwe jest zobiektywizowanie i przestrzeganie uniwersalnych założeń, wartości, norm, reguł, idei i przekonań charakterystycznych dla danej wspólnoty wpływających na sposób postrzegania przez nią wyzwań, szans i zagrożeń w swoim otoczeniu, a także odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim, jak również wyuczonej, w szeroko rozumianym procesie edukacji lub wypraktykowanej w naturalnym wewnętrznym procesie, reakcji obronnej oraz umacniania własnej pozycji i adaptacji form organizacyjnych służących jej harmonijnemu rozwojowi i otaczających ją podmiotów²⁷. W tej dygresji istotne miejsce zajmują zhierarchizowane wzorce, które wpływają poprzez edukację na kulturę bezpieczeństwa, kształtując jednostki w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom kulturowym, niezależnie czy jest to następstwo aktywności instytucji (rodzina, szkoła, podmiot państwowy czy samorządowy), czy samokształcenia się w zakresie postrzegania siebie i otoczenia. Działalność ta powinna ogniskować się wokół wyznaczonych wartości i celów wspólnoty, które wcześniej były przedmiotem rozważań akceptowalnych powszechnie gremiów opiniotwórczych systematyzujących je pod kątem powszechnego zastosowania. Nie mogą one jednakże pomijać w fazie ich hierarchizowania, nawet gdy gradacja będzie stanowić istotny problem metodologiczny, pomijanego przez dekady przekazu polskiej diaspory uczestniczącej w budowie wspólnego narodowego dziedzictwa. Obecne społeczeństwo ma prawo do pełnej wiedzy na temat dorobku tych wcześniejszych, aby podejmować jak najbardziej trafne decyzje w zakresie

²⁵ J. CZAJA, *Bezpieczeństwo kulturowe*, s. 44-46; R. BEDNARSKI, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego RP*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, red. P. Żarkowski, S. Topolewski, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2014, s. 140-141; W. BEDNARCZYK, M. KOPCZEWSKI, *Bezpieczeństwo kulturowe w systemie bezpieczeństwa RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 18(2017), z. 5, cz. III, s. 206-209; E. LESZCZUK, *Bezpieczeństwo kulturowe – szanse i zagrożenia*, [w:] *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, red. A. Kurkiewicz, J. Farysej, t. 2, Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa 2017, s. 32-39.

²⁶ J. GIERSZEWSKI, K. DRABIK, A. PIECZYWOK, *Bezpieczeństwo kulturowe*, s. 132.

²⁷ M. CIEŚLARCZYK, *Kultura bezpieczeństwa – kilka refleksji o charakterze teoretyczno-metodologicznym i edukacyjnym*, [w:] *Bezpieczeństwo i prawa człowieka*, t. 1: *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa praw człowieka*, red. N. Ożóg-Radew, K. Rosa, Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2004, s. 148.

własnej przyszłości. Niedostrzeganie, a tym samym niedocenianie niektórych wcześniej realizowanych skutecznie lub nie celów oraz promowanych wartości może, w szczególności w procesie przygotowywania młodego pokolenia do przejęcia odpowiedzialności za wspólnotę, prowadzić do niepokojących zjawisk w zakresie bezpieczeństwa państwa. Ważne jest, aby państwo w tym procesie uwzględniało możliwości realizacyjne podmiotów pozarządowych (rodziny, Kościołom i związkom wyznaniowym), które są interpretatorami i implementatorami określonych kodów i wzorców zachowań, a jednocześnie najważniejszym pasem transmisyjnym wspierającym budowę w społeczeństwie tożsamości narodowej. Tworzą one ramy systemu, który ma za zadanie kumulować dziedzictwo wspólnoty, a następnie, bazując na wytycznych państwa oraz własnych analizach i zapotrzebowaniu społecznym, budować wzorce pożądanych zachowań.

„POLONIKA” W KRAJOWEJ PERSPEKTYWIE

Emblematycznym przykładem, w jaki sposób emigranci mogą wpływać nie tylko na naszą, ale również globalną kulturę, była aktywność, przebywającego w Watykanie przez blisko trzy dekady, papieża Jana Pawła II. To niejednokrotnie płynące od dzisiejszego świętego wskazówki korygowały zasady postępowania Polaków, przypominały o korzeniach i tożsamości, wyznaczały nieprzekraczalne granice stojące na straży naszego bezpieczeństwa kulturowego. Upływający czas i brak większego zainteresowania ze strony państwa wyselekcjonowaniem utylitarne dla jego współczesnych celów dorobku polskiej diaspory, skutkuje niejednokrotnie postępującą społeczną niepamięcią w zakresie źródeł pochodzenia niektórych wartości i zasad obywatelskich zachowań. To jednocześnie trudno merytorycznie wytłumaczalne zubożenie bazy przesłanek związanych z narodową tożsamością wspierających trwałość systemu bezpieczeństwa narodowego. Najdłużej funkcjonującym w świadomości społecznej wyjątkiem jest hymn narodowy, Mazurek Dąbrowskiego. Zapominamy jednakże o pozostałym wymagającym ochrony dziedzictwie emigracji, które było wyznacznikiem odrębności i jednocześnie elementem budującym naszą narodową tożsamość, by przywołać głos polskiego wychodźstwa z okresu II wojny światowej oraz po jej zakończeniu, będący inspiracją

dla polskiego społeczeństwa w kraju do działania na rzecz polskiej niepodległości²⁸.

Niepokojące trendy dotyczące społecznej niepamięci o dorobku polskiego wychodźstwa przywołują niektóre badania zrealizowane wśród młodego pokolenia uczniów oraz osób powyżej 20. roku życia²⁹. Niestety, w pierwszej dziesiątce ankietowani +20 nie umieścili nikogo z okresu II wojny światowej, natomiast uczniowie na szóstym i dziewiątym miejscu ulokowali Jana Bytnara („Rudego”) oraz Tadeusza Zawadzkiego („Zośkę”)³⁰. W tych samych grupach wiekowych, wśród wydarzeń wywołujących narodową dumę, nie znalazło się zwycięskie Monte Cassino, natomiast wysokie drugie i trzecie miejsce wśród uczniów oraz osób +20 znalazło tragiczne w wynikach Powstanie Warszawskie³¹. Przywołane wyniki badań wskazują na istotne braki w edukacji młodego pokolenia, skutkujące dyskusyjnym pozycjonowaniem przez nie wydarzeń i osób realnie wpływających na losy narodu w przeszłości. Nie dysponując pełną i odpowiednio osadzoną w realiach historycznych wiedzą, w tym o aktywności polskiego wychodźstwa nawet tylko we wskazanym okresie, ma ono ograniczone możliwości poznawcze w kontekście podejmowania, osadzonych na doświadczeniach poprzednich pokoleń, decyzji wpływających na obecną sytuację oraz przyszłość wspólnoty³².

Znajdujące się poza granicami kraju materialne wytwory polskiej diaspory, skrótowo nazywane „polonikami”, generalnie znajdują się poza jurysdykcją naszego państwa, co wpływa bezpośrednio na możliwość zapoznania się z nimi przez społeczeństwo w kraju, nie wspominając o ich niezbędnej obecności w powszechnej edukacji w szczególności wśród wspomnianego powyżej młodego pokolenia. Jednocześnie część z nich wypełnia ustawową definicję narodowych dóbr kultury, co skutkuje koniecznością podjęcia określonych działań zabezpieczających je przed zniszczeniem³³. Przypomnijmy, że są nimi rzeczy ruchome niebędące zabytkiem, a także ich części składowe lub zespoły, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na ich

²⁸ R. ZAPART, *Emigracyjna polityka ograniczania skutków komunistycznej propagandy. Wybrane zagadnienia*, „Studia Polonijne” 40(2019), s. 284-288.

²⁹ K. MALICKI, S. WILK, I. ŻUK, *Edukacja dla pamięci. Przekaz wiedzy historycznej w kontekście postaw Polaków wobec ich przeszłości*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej 2023, s. 35.

³⁰ Tamże, s. 64.

³¹ Tamże, s. 68.

³² R. ZAPART, *Młode pokolenia wobec bezpieczeństwa państwa – geneza oraz uwarunkowania uczestnictwa z perspektywy polskich doświadczeń*, [w:] *Partycypacja polityczna*, red. M. Marchewska-Rytko, D. Maj, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2020, s. 361-372.

³³ Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury, Dz.U. 2017, poz. 1086 z późn. zm.

wartość artystyczną, historyczną lub naukową, ale również na ich znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego. Działania ochronne nie są przy tym ograniczone do kraju, a zatem mogą być realizowane także poza nim³⁴.

Problemy z realizacją właściwej opieki nad wytworami emigracji, które można zaliczyć do narodowych dóbr kultury, obrazuje wieloletni problem z funkcjonowaniem Muzeum Polskiego w Rapperswilu, który został rozwiązany dopiero w 2021 r. decyzją Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). „Nowy” podmiot jest obecnie współprowadzony przez wspomniany resort, Polską Fundację Kultury „Libertas” oraz Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Ulokowano tam także oddział Instytutu Pileckiego³⁵. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, dlaczego nie zaangażowano w ten projekt, powołanego do tych celów przez tego samego ministra, Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA?

Kolejny przykład dyskusyjnej opieki nad dorobkiem polskiego wychodźstwa dotyczy mogił naszych rodaków poza granicami kraju. Po likwidacji w 2016 r. Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa przypisano powyższe kompetencje kilku centralnym instytucjom, ale jak się okazało, mogą być one najwyraźniej niewydolne w tym zakresie, skoro Fundacja Wolność i Demokracja otrzymała w 2021 r. za kwotę 277 465,60 zł zadania polegające na ekshumowaniu, sprowadzeniu z Francji do Polski i pochówku na Powązkach szczątków Maurycego Mochnackiego, a dodatkowo odnowienia dwóch nagrobków powstańców listopadowych spoczywających na cmentarzu w Auxerre³⁶. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby polskie władze nie dysponowały stosownym zapleczem w postaci wspomnianego wcześniej instytutu, Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Miejsc Pamięci w MKiDN, Instytutu Pamięci Narodowej, polskimi uczelniami, a dodatkowo nie obowiązywałoby ustawodawstwo o grobach i cmentarzach wojennych³⁷.

Powyższe przykłady wskazują, że w naszym kraju brakuje, uwzględniającej globalne i lokalne trendy społeczne, strategii wobec dorobku materialnego i duchowego diaspory, a obowiązujące przepisy oraz powołane dla jego ochrony instytucje nie w pełni zdają egzamin z jego ochrony. Wskazuje

³⁴ Tamże, art. 12 p. 3 i 5.

³⁵ *Muzeum Polskie w Rapperswilu uratowane*, [w:] <https://www.gov.pl/web/szwajcaria/muzeum-polskie-w-rapperswilu-uratowane> [dostęp: 10.08.2024].

³⁶ <https://wid.org.pl/co-robimy/przeniesienie-szczatkow-maurycego-mochnackiego-do-polski-ekshumacja-pogrzeb-i-upamietnienie/>

³⁷ Ustawa z dnia 23 czerwca 2006 r. o zmianie ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, Dz.U. 2006, Nr 144, poz. 1041 z późn. zm.

na to m.in. niedawny raport Najwyższej Izby Kontroli krytykujący działania władz w tej kwestii, w tym nadmierne uzależnienie od trzech organizacji pozarządowych, Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”, Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz Fundacji „Wolność i Demokracja”, które w trybie pozakonkursowym otrzymały w ostatnich latach 90 procent wszystkich dotacji, natomiast konkursowym 78,5 procent. Z pominięciem procedury konkursowej przyznano im dodatkowo w latach 2020-2023 z Kancelarii Premiera ponad 148 mln zł dotacji. W obydwu programach nadużywano jednocześnie specjalnego trybu udzielania finansowego wsparcia w szczególnie uzasadnionych przypadkach³⁸.

Dla porównania, Pełnomocnik Rządu do spraw Polonii i Polaków za Granicą wskazywał, że tylko w 2022 r. działania związane z opieką nad Polonią prowadziło 13 resortów oraz 7 centralnych instytucji podległych i nadzorowanych przez Premiera Rządu RP, a budżet tychże aktywności wyniósł 580 mln złotych i był większy od tego z 2021 r. o 50 procent, bez uwzględnienia dodatkowej, sfinansowanej z ogólnej rezerwy budżetowej, pomocy dla Polaków i ich rodzin z Ukrainy tam na miejscu oraz w Polsce³⁹. Analiza realizowanych przez niego zadań była zasadniczo jednostronnie ukierunkowana (na zewnątrz), pozostawiając na marginesie kwestie budowania w kraju świadomości udziału wychodźstwa w narodowym dziedzictwie.

Trudno zatem w obliczu wskazanych rozbieżności finansowych oraz dodatkowych uwag o właściwą ocenę zaangażowania państwa w relacje z diasporą, a podstawową przyczyną panującego chaosu organizacyjno-finansowego jest brak od lat wobec niej rządowej strategii.

MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA DZIEDZICTWA POLSKIEGO WYCHODŹSTWA NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

Wkład środowisk emigracyjnych w narodowe dziedzictwo jest zróżnicowany oraz niezwykle trudny do oszacowania z uwagi na brak stosownych wiarygodnych parametrów. Równocześnie nie wszystkie propozycje jego ochrony mogą spełniać wymogi formalne, jeżeli chociażby uwzględnimy pozakrajową lokalizację miejsca deponowania i władania jej materialnymi

³⁸ Raport NIK, *Realizacja zadań publicznych w zakresie wspierania Polonii i Polaków za granicą*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,29470,vp,32324.pdf>, s. 5, 10.32.

³⁹ Sprawozdanie z działalności Pełnomocnika Rządu do spraw Polonii i Polaków za Granicą za okres od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2022 r., Warszawa 2023, s. 7.

wytworami oraz podległość jurysdykcji obcego państwa. Nie oznacza to jednak, że nie można podjąć takiej próby, co tym bardziej istotne, że część z nich może się wpisywać w definicję narodowych dóbr kultury utylitarnie wspierając, fundamentalny dla bezpieczeństwa kulturowego Polski, proces kształtowania tożsamości narodowej. Bazując na powyższych przesłankach oraz przywołanych wcześniej przykładach, warto pochylić się nad kwestiami zabezpieczenia tegoż wkładu kulturowego wychodźstwa. Pomocna może być w tym względzie ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przywołująca następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego⁴⁰.

Wyzwaniem dla ewentualnej realizacji staje się znalezienie kryteriów pozwalających na prawidłowe wyselekcjonowanie, pożądanego pod kątem powszechnej edukacji tożsamościowej, dorobku diaspory. W ocenie autora warto rozważyć zastosowanie podstawowej przesłanki, jaką może być jego oddziaływanie, także w wąskim, ale istotnym zakresie, na bezpieczeństwo kulturowe, którego nie posiadają „krajowe” składowe narodowego dziedzictwa. Nieodosobnionym przykładem byłyby dokumenty władz II RP zdeponowane przede wszystkim w Wielkiej Brytanii⁴¹. Kolejnym, zabezpieczenie w porozumieniu z lokalnymi władzami w postaci parku kulturowego pola zwycięskiej bitwy o Monte Cassino lub wpisanie jego części na listę pomników historii.

Przywołane obiekty uzyskiwałyby w następstwie zaliczenia do narodowych dóbr kultury automatycznie opiekę państwa polskiego, a tym samym zostałyby także włączone w procesy międzypokoleniowej edukacji. Pozostałe niespełniające podstawowej przesłanki zostałyby objęte jego ochroną przypisywanych niższemu poziomowi referencji programów.

Zdecydowanie trudniejsze do parametryzowania pozostają niematerialne dobra wychodźczej kultury, będące przechowalnią niedocenianych wartości, zasad oraz zachowań obywatelskich. W tej kategorii znajdują się również te problematyczne i wymagające większej uwagi, jak współpraca w zakresie

⁴⁰ Art. 6 i 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

⁴¹ Tamże, art. 10, poz. 2.

dyplomacji publicznej. Nie będzie to jednak stosunkowo proste do rozwiązania, co wynika z ograniczeń relacji diaspory z MSZ, lojalności wobec państw, jej obecnych interesów życiowych, czy też konfliktu przeciwstawianych wartości, by wspomnieć w kontekście tego ostatniego o rozbieżnych z władzami RP opiniach niektórych członków mniejszości polskiej na Litwie na temat władz białoruskich, czy też bardzo dyskusyjnym w treści liście grupy działaczy polonijnych wzywających je do zmniejszenia pomocy Ukrainie z powodu bezpośredniego zagrożenia naszego kraju konfliktem militarnym z Rosją⁴².

Aktywność naszych rodaków poza granicami kraju na rzecz eliminacji zagrożeń związanych z bezpieczeństwem kulturowym można również oceniać w innych aspektach, do których zalicza się: rozmywanie się symboli narodowych, zachwaszczanie języka, nadmierną obecność obcej terminologii (głównie anglojęzycznej), osłabienie i relatywizację tradycji narodowych⁴³. Pojawiające się jednak ostatnio w tym obszarze programy wymagałyby szerszego przybliżenia w większej publikacji.

Aby wykorzystać potencjał polskiej diaspory, warto rozważyć realizację następujących postulatów:

- 1) zbudować system weryfikacji wytworzonego i pozostającego poza granicami kraju materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego z jednoczesnym określeniem poziomu jego wpływu na eliminację występujących w obszarze bezpieczeństwa narodowego wyzwań i zagrożeń;
- 2) przeprowadzić jego analizę i selekcję pod kątem współczesnego i przyszłego utylitarnego oddziaływania na procesy integracyjne i obronne;
- 3) określić ramy prawne oraz zarządcze związane ze stosownym wykorzystaniem dorobku wychodźstwa powstałego poza granicami kraju;
- 4) wypracować mechanizmy realizacyjne, w tym organizacyjne i finansowe (także z wykorzystaniem środków pozabudżetowych), promujące najbardziej skuteczne, rankingowane na bazie jasnych i merytorycznych kryteriów, programy ochrony materialnego i niematerialnego dorobku polskiej diaspory, które w największym stopniu wpisują się w fundamenty dziedzictwa i wpływają na podtrzymywanie tożsamości narodowej;

⁴² M. TERLIK, *Polacy na Litwie mieszkają w „ślepej kiszce”. Ich słowa mogą zaskakiwać*, <https://www.onet.pl/informacje/onetiwiadomosci/polacy-na-litwie-mieszkaja-w-slepej-kiszce-sa-oto-czeni-przez-bialorus/7zjxdvq.79cfc278> [dostęp 13.08.2024 r.]; List otwarty Polonii do polskich władz, <https://polityka.co.pl/polonianie-chce-wojny-list-otwarty-do-wladz-w-warszawie-13221084.html> [dostęp: 13.08.2024].

⁴³ A. PIECZYWOK, *Działania społeczne w sferze bezpieczeństwa kulturowego*, Lublin: Wydawnictwo Inne 2018, s. 113.

5) budować pozaideologiczny consensus w sprawie wykorzystania polskiej diaspory, w tym jej laickich i związanych z Kościołem katolickim podmiotów będących źródłem wewnętrznej integracji, w ramach realizowanej przez władze RP polityki zagranicznej.

PODSUMOWANIE

Znaczenie Polonii i Polaków zamieszkujących poza granicami kraju podkreśla sprawowana nad nimi opieka, wywodzącej się od królewskich rządów, wyższej izby polskiego parlamentu, jaką jest Senat RP, a także dostrzegana w nich rola depozytariuszy idei i zachowań, a jednocześnie pasa transmisyjnego dla zapomnianych lub zagubionych wartości kulturowych kształtujących naszą narodową tożsamość. Potwierdzają powyższe ustalenia fundamentalne dla państwa dokumenty, w tym Konstytucja RP oraz Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, aczkolwiek obserwowana praktyka w tym względzie nie buduje właściwego poziomu relacji pomiędzy nim a wychodźstwem. Doświadczenia z przeszłości oraz liczba i rozmieszczenie na mapie świata osób deklarujących przynależność do polskości pozwalają jednak liczyć na możliwość wykorzystania w nieodległej przyszłości tego niedocenianego odpowiednio obecnie potencjału. Może to mieć wymiar dyplomacji publicznej m.in. w zakresie wzmacniania pozytywnego wizerunku Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej atrakcyjności kulturowej i gospodarczej, ale również wsparcia procesu kształtowania tożsamości narodowej i budowania, w szczególności wśród młodego pokolenia, świadomości obowiązków wobec wspólnoty. W ocenie autora warto, na bazie dostępnych rozwiązań organizacyjno-prawnych (także w kontekście stosunków międzynarodowych), rozważyć szersze włączenie materialnych i duchowych wytworów naszej emigracji, bezpośrednio związanych z bezpieczeństwem kulturowym, a jednocześnie uzupełniając wspierających system bezpieczeństwa państwa, do zasobu narodowych dóbr kultury. Powinno temu towarzyszyć opracowanie nowych rozwiązań, które pozwalałyby podkreślić, jak ważnym dla niego elementem, zwłaszcza w tym poruszonym pozamilitarnym wymiarze, jest historyczny dorobek i obecna pozycja w świecie polskiej diaspory. Istotne byłoby uwzględnienie w nich jej potencjału między innymi w zakresie: pożądanego wpływu na tożsamość narodową i dostrzeganie szczególnie przez młode pokolenia zobowiązań wobec wspólnoty, przeciwdziałania dezinformacji i wrogiej propagandzie, prezentowania poza granicami kraju na bazie posiadanych

kontaktów polskiego punktu widzenia oraz budowania tamże jego pozytywnego wizerunku. Odpowiednio sprofilowana w tym obszarze polityka państwa może uczynić z niej trwały zasób strategiczny wzmacniający jego odporność na zagrożenia, pozycję międzynarodową oraz suwerenność.

BIBLIOGRAFIA

- BEDNARCZYK W., KOPCZEWSKI M., *Bezpieczeństwo kulturowe w systemie bezpieczeństwa RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 18(2017), z. 5, cz. III, s. 201-216.
- BEDNARSKI R., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego RP*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, red. P. Żarkowski, S. Topolewski, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2014, s. 135-154.
- BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA A., *Mocarstwowość w teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sulek, J. Symonides, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2009, s. 80-94.
- CIEŚLARCZYK M., *Kultura bezpieczeństwa – kilka refleksji o charakterze teoretyczno-metodologicznym i edukacyjnym*, [w:] *Bezpieczeństwo i prawa człowieka*, t. 1: *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa praw człowieka*, N. Ożóg-Radew, K. Rosa, Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2004, s. 123-149.
- CZAJA J., *Bezpieczeństwo kulturowe. Zarys problematyki*, Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne 2004.
- DAWIDCZYK A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2001.
- DRABIK K., *Bezpieczeństwo personalne i strukturalne*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2013.
- GIERSZEWSKI J., DRABIK K., PIECZYWOK A., *Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych*, Warszawa: Difin 2020.
- HUGG Berlin – „Global Governance for Cultural Security II: Migration, Identity and Cultural Negotiation”, conference <https://toda.org/events/archive/1999/hugg-berlin-global-governance-for-cultural-security-ii-migration-identity-and-cultural-negotiation-conference.html>
- JASKUŁA S., *Bezpieczeństwo kulturowe w świecie hybrydalnym*, [w:] *Granice tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Perspektywa materialna i formalna*, red. T. Kośmider, W. Kitler, Warszawa: Difin 2017, s. 202-218.
- KITLER W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej 2011.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- KUBIAK M., *Kulturowe uwarunkowania obronności państwa*, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2012.
- LESZCZUK E., *Bezpieczeństwo kulturowe – szanse i zagrożenia*, [w:] *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, red. A. Kurkiewicz, J. Farysej, Poznań 2017, s. 32-39.
- LIS W., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Leksykon bezpieczeństwa – wybrane pojęcia*, red. K. Dziubińska-Wójcik, R. Niedźwiedzki, W. Saletra, A. Zagórska, Kielce: Wydawnictwo UJK 2016, s. 51-52.
- List otwarty Polonii do polskich władz, [w:] <https://polityka.co.pl/polonia-nie-chce-wojny-list-otwarty-do-wladz-w-warszawie-13221084.html>.

- MALICKI K., WILK S., ŻUK I., *Edukacja dla pamięci. Przekaz wiedzy historycznej w kontekście postaw Polaków wobec ich przeszłości*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej 2023.
- MAZUR P., PABIS-CISOWSKA K., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Encyklopedia bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, S. Wasiuta, t. 1: A-C, Kraków: Libron 2021, s. 356-360.
- MICHAŁOWSKA G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa: Scholar 1997, s. 131-145.
- Muzeum Polskie w Rapperswilu uratowane*, <https://www.gov.pl/web/szwajcaria/muzeum-polskie-w-rapperswilu-uratowane>.
- PIECZYWOK A., *Działania społeczne w sferze bezpieczeństwa kulturowego*, Lublin: Wydawnictwo Inne 2018.
- Przeniesienie szczątków Maurycego Mochnackiego do Polski: Ekshumacja, pogrzeb i upamiętnienie*, <https://wid.org.pl/co-robimy/przeniesienie-szczatkow-maurycego-mochnackiego-do-polski-ekshumacja-pogrzeb-i-upamietnienie/>
- RAK J., *Postawy wobec bezpieczeństwa kulturowego w polskim dyskursie sejmowym 2004-2011*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 2011.
- Raport NIK, *Realizacja zadań publicznych w zakresie wspierania Polonii i Polaków za granicą*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,29470,vp,32324.pdf>.
- Raport o systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989*, red. J. Purchla, Kraków: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2008.
- SKURJAT K., ŚWINIARSKI J., MARCINKOWSKI M., *Bezpieczeństwo kulturowe. Poszukiwanie nowego paradygmatu*, Wrocław: Akademia Wojsk Lądowych 2018.
- Sprawozdanie z działalności Pełnomocnika Rządu do spraw Polonii i Polaków za Granicą za okres od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2022 r., Warszawa 2023.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020.
- SULEK M., *Prognozowanie i symulacja międzynarodowa*, Warszawa: Scholar 2010.
- ŚWIERSZCZ K., *Potencjał kulturowy i społeczny*, [w:] *Potencjał obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, red. K. Stańczyk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2019, s. 528-550.
- The Cultural Heritage Management and Protection in V4 Countries. Report*, Kraków: International Cultural Centre 2021.
- TERLIK M., *Polacy na Litwie mieszkają w „ślepej kiszce”. Ich słowa mogą zaskakiwać*, <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/polacy-na-litwie-mieszkaja-w-slepej-kiszce-sa-otoczeni-przez-bialorus/7zjxdvq,79cfc278>.
- URBANIEK A., *Współczesny człowiek w przestrzeni bezpieczeństwa. W poszukiwaniu teoretyczności bezpieczeństwa personalnego*, Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej 2015.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz.U. 1962, Nr 10, poz. 48 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r o muzeach, Dz.U. 1997, Nr 5, poz. 24 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 czerwca 2006 r. o zmianie ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, Dz.U. 2006, Nr 144, poz. 1041 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury, Dz.U. 2017, poz. 1086 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, Dz.U. 1999, Nr 90, poz. 999 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka, Dz.U. 2007, Nr 180, poz. 1280 z późn. zm.

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
- WŁODKOWSKA A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR 2009, s. 143-171.
- ZAPART R., *Emigracyjna polityka ograniczania skutków komunistycznej propagandy. Wybrane zagadnienia*, „Studia Polonijne” 40(2019), s. 273-299.
- ZAPART R., *Młode pokolenia wobec bezpieczeństwa państwa – geneza oraz uwarunkowania uczestnictwa z perspektywy polskich doświadczeń*, [w:] *Partycypacja polityczna*, red. M. Marczevska-Rytka, D. Maj, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2020, s. 361-372.
- ZNOJEK M., *Kultura jako źródło soft power państwa*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” / Uniwersytet Szczeciński 2018, nr 53(2).

ZNACZENIE POLSKIEJ DIASPORY DLA BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Streszczenie

Przedmiotem rozważań naukowych jest próba wskazania utylitarne dla naszego państwa pod kątem ochrony tożsamości narodowej dorobku polskiej diaspory z perspektywy występujących współcześnie wyzwań i zagrożeń dla naszego bezpieczeństwa kulturowego. Rodzi to w następstwie podstawowe pytania badawcze o metodologię wyselekcjonowania tegoż wkładu oraz potencjalny zakres jego obecnego wpływu. Towarzyszyć tym rozważaniom będzie teza o możliwości jego wykorzystania w kształtowaniu tożsamości narodowej, na której w części bazuje prawidłowo funkcjonujący system bezpieczeństwa państwa. Podkreślają powyższą zależność fundamentalne dla państwa dokumenty, w tym Konstytucja RP oraz Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, aczkolwiek obserwowana praktyka w tym względzie nie buduje właściwego poziomu relacji pomiędzy nim a wychodźstwem.

Doświadczenia z przeszłości oraz liczba i rozmieszczenie na mapie świata osób deklarujących przynależność do polskości pozwalają jednak liczyć na możliwość wykorzystania tego niedocenianego obecnie potencjału. Może on mieć wymiar dyplomacji publicznej m.in. w zakresie wzmacniania pozytywnego wizerunku Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej atrakcyjności kulturowej i gospodarczej, ale również wsparcia procesu kształtowania tożsamości narodowej i budowania, w szczególności wśród młodego pokolenia, świadomości obowiązków wobec wspólnoty. W ocenie autora warto rozważyć zastosowanie podstawowego kryterium, jakim może być zaliczenie wybranych wytworów emigracyjnej kultury do grupy chronionych stosowną ustawą, narodowych dóbr kultury, co może bezpośrednio wpływać na zachowanie równowagi w bezpieczeństwie kulturowym i wspierać system bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: emigracja; bezpieczeństwo; kultura; państwo; polityka; polska diaspora

THE IMPORTANCE OF THE POLISH DIASPORA FOR THE CULTURAL SECURITY
OF THE REPUBLIC OF POLAND

Summary

The subject of this scientific inquiry is an attempt to identify the utilitarian value of the Polish diaspora's contributions in terms of protecting national identity, from the perspective of contemporary challenges and threats to our cultural security. This raises fundamental research questions about the methodology for selecting these contributions and the potential scope of their current impact. These considerations will be accompanied by the thesis that such contributions could be used in shaping national identity, which is, in part, a foundation for a properly functioning state security system. This relationship is underscored by key state documents, including the Constitution of the Republic of Poland and the National Security Strategy.

However, the observed practice in this regard does not foster an appropriate level of relationship between the state and the diaspora. Nevertheless, past experiences, as well as the number and distribution of individuals around the world who identify with Polishness, suggest the possibility of leveraging this currently underappreciated potential. This potential could play a role in public diplomacy, particularly in strengthening the positive image of the Republic of Poland and its cultural and economic appeal, as well as in supporting the process of shaping national identity, especially among the younger generation. The author believes that it is worth considering the application of a basic criterion, which could involve classifying selected cultural products of the diaspora as national cultural assets, as designated by relevant legislation. These assets are directly linked to maintaining balance in cultural security, thereby supporting the state security system.

Keywords: emigration; security; culture; state; politics; polish diaspora